

О.Ю. Карпенко

ПРО ХРОНОЛОГІЧНІ МЕЖІ ІСНУВАННЯ ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

Щоб в'янути питання про існування Західно-Української Народної Республіки, необхідно з'ясувати історичні обставини, які склалися при її народженні. Це був важливий етап світової історії, коли з Лютневою революцією 1917 р. розпочався період Великої Східноєвропейської революції, яка охопила майже всі країни Східної Європи, період відродження національної державності у цих країнах. Саме тоді в ході цієї революції у листопаді 1917 р. виникла і Українська Народна Республіка (УНР), спочатку як складова федеративної Росії, а з січня 1918 р. як суверенна самостійна держава.

Виникнення УНР викликало могутню хвилю національно-визвольного руху в західних землях України, які залишалися під гнітом Австро-Угорщини. Але восени 1918 р. і вона була охоплена революцією. Народжувалися нові самостійні держави. Вир національно-демократичної революції захопив Галичину, Буковину та Закарпаття. 18 жовтня 1918 р. у Львові виникла Українська Національна Рада (УНРада), представницький орган українського народу на цих землях. 19 жовтня на Всеукраїнських національних зборах у Львові УНРада проголосила Українську державу в складі Австро-Угорщини.

Події розвивалися досить швидко, 1 листопада у Львові вибухнула збройне повстання під проводом нелегального Центрального Військового Комітету на чолі з сотником УСС Дмитром Вітовським. Влада перейшла до УНРади на чолі з одним із лідерів провідної Української національно-демократичної партії (УНДП) Є.Петрушевичем, що став головою Ради, а до цього часу був головою Української Парламентарної Репрезентації у Віденському парламенті.

Збройне повстання переросло в національно-демократичну революцію, що охопила всі західноукраїнські землі і розвивалася в єдиному руслі з революцією в Австро-Угорщині в тісному зв'язку з революційними подіями в Україні [18].

Уже з перших декларацій УНРади (від 1 і 5 листопада) цілком впливало, що завданням визвольних змагань українців було відродження на цих віковічних українських землях української державності. 9 листопада було утворено виконавчий орган – Державний Секретаріат на чолі з відомим політичним діячем Костем Левицьким. Формувалися органи державної влади і місцевого самоврядування,

створювалися збройні сили – Українська Галицька Армія. 13 листопада УНРада проголосила утворення суверенної Західно-Української Народної Республіки.

Цілком закономірний історичний процес намагалися зупинити польська шляхта і воячина. Вже 1 листопада польські військові загони розпочали збройний наступ проти українців. Розпочалася кровопролитна українсько-польська війна [22]. Одночасно в наступ проти українців перейшла і румунська армія, яка вже 11 листопада 1918 р. окупувала Північну Буковину, що на Всебуковинському віче (3 листопада) заявила про об'єднання з Україною і увійшла до складу ЗУНР [19].

Населення Закарпаття на численних вічах теж заявляло про своє домагання об'єднатися з Україною і в січні 1919 р. декларувало цю свою волю на Всекарпатському з'їзді в Хусті. Однак і тут з його волею не хотіла рахуватися Угорщина, яка далі тримала його в своєму складі, а потім, у січні-квітні 1919 р., за втручанням Антанти Закарпаття окупували чехословацькі війська і воно було включене до складу Чехословаччини [24].

Такий трагічний хід подій передбачала політична еліта ЗУНР і захист від іноземних окупантів вона бачила в злуці з УНР. Зусиллями УНРади і Державного Секретаріату та Директорії 22 січня 1919 р. на Софіївській площі в Києві було схвалено акт злуки ЗУНР і УНР. Збулася віковична мрія українського народу про соборність в єдиній державі [15]. В універсалі Директорії від 22 січня відзначалося: "Однині воєдино зливаються століттями одірвані одна від одної частини єдиної України: Західно-Українська Народна Республіка (Галичина, Буковина, Угорська Русь) і Наддніпрянська Велика Україна". УНР надавала помітну братерську допомогу ЗУНР у боротьбі проти польських інтервентів [21]. Однак ця допомога була обмеженою, оскільки свої сили вона була змушена спрямовувати і проти агресії Радянської Росії. Отже, радянська інтервенція в УНР сприяла перемозі польських окупантів і встановленню на західноукраїнській землі жакливого окупаційного режиму.

У середині липня 1919 р. галицькі війська, відбиваючи навальні атаки польської армії, підтриманої Антантою, перейшли р. Збруч на територію УНР. З ними до Кам'янця-Подільського переїхав і уряд ЗУНР.

Враховуючи ці обставини, окремі дослідники прийшли до висновку, що з окупацією території ЗУНР припинила існування і сама держава. В історичну літературу навіть потрапили чіткі, дуже короткі строки її існування – 275 днів [13], "вісім з половиною місяців". Про це ж говорить і термін "західноукраїнська держава 1918-1919 рр." [23].

Такий підхід до визначення періоду існування держави за ознакою тимчасової військової окупації не зовсім правомірний з точки зору міжнародно-правових принципів. Тимчасова військова окупація не дає підстав стверджувати про ліквідацію державності. Історії відомі десятки прикладів, коли держава була тимчасово окупованою, але за міжнародним правом вона далі продовжувала існувати як суб'єкт цього права. І в даному випадку ЗУНР до окупації іноземними військами мала всі атрибути державності: територію, вищі законодавчі і виконавчі органи влади, своє національне законодавство, армію, суди, прокуратуру, жандармерію, економічний потенціал. ЗУНР підтримувала відносини з рядом країн світу, маючи в них свої представництва (посольства, представництва чи місії), зокрема, в Австрії, Угорщині, Чехословаччині, Німеччині, Англії, Франції, Італії, США, Канаді, Аргентині, Бразилії та ін. Вона підтримувала політичні контакти з такими міжнародними органами, як Верховна Рада Паризької мирної конференції, Ліга Націй, Рада послів Антанти, брала участь в ряді міжнародних конференцій. Навіть в окремих важливих міжнародно-правових актах тих часів було чітко зафіксовано, що Польща була лише тимчасовим окупантом, а не сувереном [20].

Отже, на нашу думку, неправомірно було б кінцевим рубежем існування ЗУНР вважати липень 1919 р., коли західноукраїнська земля була окупована польською армією. При цьому не можна не рахуватися з тим, що український народ не мирився з окупацією, чинив відчайдушний збройний опір окупантам, і цей опір не припинявся і після окупації. Нарешті, власті ЗУНР і після липня 1919 р. ще мали в своєму розпорядженні значну армію на території УНР (понад 85 тис. чол.), готову захищати свою державність. Отже, про кінець існування ЗУНР влітку 1919 р. годі говорити.

Окремі історики схильні до думки, що кінець ЗУНР, як частини соборної України (після акта злуки мала назву ЗО УНР – Західна область УНР), наступив після денонсації цього акта з боку уряду ЗУНР. При цьому зовсім довільно визначають факт денонсації. Так, в "Історії ЗУНР" відомих дослідників таким днем вважається 4 грудня 1919 р., коли зунрівська частина спільної української дипломатичної місії у Варшаві зробила заяву, якою нібито "уряд ЗУНР в односторонньому порядку розриває акт про злуку" [21, с.140]. Насправді, це був лише акт протесту проти дій наддніпрянської частини спільної делегації, яка заявила про відмову від західних земель України по той бік р. Збруч. Безумовно, ця заява була недружелюбним актом УНР щодо ЗУНР, вона суперечила

актові злуки, соборності України. Однак ці заяви делегацій не мали характеру урядових офіційних документів і вони не могли бути легітимними актами про розрив акту соборності.

Уряд ЗУНР спеціальною заявою засудив дії делегації УНР у Варшаві і вважав їх неправомірними (нота уряду ЗУНР від 11 грудня). Адже акт злуки був актом вищих органів державної влади ЗУНР і УНР.

Інші автори, говорячи про розрив акта злуки з боку ЗУНР, посилалися на “міфічну” постанову УНРади і уряду ЗУНР у грудні 1919 р. [27]. Однак, такої постанови не існує. Це суперечило б генеральному курсу уряду ЗУНР. Зокрема, у заяві урядового офіціозу “Український прапор” від 8 серпня читаємо: “Стремітимемо до створення одної одноцільної державної влади” [7]. Це також суперечить і такому важливому документу як “Державно-правна заява членів Української Національної Ради щодо державної приналежності Східної Галичини і Північної Буковини” від 28 жовтня 1919 р., в якій засуджувалися спроби розриву акта злуки і підтверджувалося: “Заявляємо рішучо іменем українського народу Східної Галичини і української частини Буковини, що хочемо разом з Придніпрянською Україною нероздільно з нею ділити долю в цій державно-правовій формації, яку вибере собі наша Придніпрянська Україна, так як лиш цим способом може дійти до забезпечення суцільної свободи і економічної відбудови життя та національно-політичного розвитку українського народу. Але якнайбільше рішуче протестуємо проти розривання частин українських областей та прилучення їх проти кров’ю висказаної волі українського народу – до Польщі” [8]. Суперечить і положенням офіційного звіту про засідання УНРади і уряду 9-17 грудня 1919 р. у Відні під головуванням Президента УНРади Є.Петрушевича. Зокрема у звіті відзначено, що “всьяке розділювання українських земель та прилучення їх частин до інших держав вважають шкідним для українського державного права, як також взагалі для будучності українського народу та, що українці Західної області хочуть ділити долю з Придніпрянською Україною і з нею разом сполучатися” [9]. І далі міститься протест проти заяв МЗС УНР А.Лівицького у Варшаві у справі зречення УНР Східної Галичини на користь Польщі. Отже, як можна після цих заяв говорити про розрив акта злуки з боку ЗУНР? Такого офіційного документа ніхто ніде не наводить. Цілком можливо, що його ніколи і не було.

Однак, потрібно визнати, що не сприяли зміцненню соборності України і окремі самостійні дії уряду ЗУНР без згоди УНР, хоч ці дії формально вписувалися в документи злуки. Так в Ухвалі УНРади від

3 січня 1919 р. було зафіксовано: “До часу, коли зберуться Установчі збори з’єдиненої республіки, законодавчу владу на території бувшої Західно-Української Народної Республіки виконує Українська Національна Рада. До того ж самого часу цивільну і військову адміністрацію на згаданій території веде Державний Секретаріат, установлений Українською Національною Радою, як її виконавчий орган”. Директорія в своєму універсалі від 22 січня засвідчила, що вона приймає злуку саме на умовах, визначених у згаданій Ухвалі УНРади. Узгоджувальна комісія, яка мала уточнити окремі питання, не працювала. Процес об’єднання не був завершений. Установчі збори соборної України через агресію більшовицької Росії не були скликані і питання про межі статусу автономії ЗУНР не були визначені. Фактично органи ЗУНР і УНР могли діяти самостійно, їх влада у зв’язку з об’єднанням не була обмежена. І все ж ЗУНР, незважаючи на наявну конфронтацію між керівниками ЗУНР і УНР, ніколи не денонсувала акта злуки. Власті ЗУНР дотримувалися ідеї соборності України.

Тим часом, власті УНР неодноразово вдавалися до заяв, що межували з актом розриву злуки, бо визнавався кордон по р. Збруч (заяви від 12 листопада і 2 грудня 1919 р.). Нарешті, Варшавський договір про союз від 21 і 24 квітня 1920 р., за яким Директорія відмовлялася від території на захід від р. Збруч (160 тис. кв. км з населенням близько 10 млн. чол.), що було рівнозначно розриву акта злуки.

Уряди радянської України і радянської Росії, підписавши 18 березня 1921 р. Ризький мир, теж погоджувалися на кордон по р. Збруч. Ось так йшла торгівля українською землею.

Допускалися і недружелюбні акти з боку уряду ЗУНР по відношенню до УНР. Командування УГА, перебуваючи в Україні, підписало договір про союз з білогвардійською армією генерала А.Денікіна, з якою в той час воювала армія С.Петлюри. У лютому 1920 р. УГА перейшла на бік Червоної армії, яка в цей час атакувала петлюрівську армію. Треба визнати, що між політичним керівництвом соборної України мали місце постійні незгоди. Диктатор Є.Петрушевич у липні 1919 р., побоюючись за свій арешт, відмовився від участі в роботі Директорії.

Виключну роль у руйнуванні акта злуки й існування ЗУНР мали зовнішні фактори. Агресія Румунії, підтримана Антантою проти ЗУНР в Північній Буковині, призвела до загарбання цієї української землі румунською армією і включення її за рішенням Антанти до складу Румунії. Це і агресія чехословацької армії, теж за дорученням Антанти, що призвело до включення Закарпаття до складу Чехословаччини.

Ці загарбання, незважаючи на протести ЗУНР, були юридично оформлені документами Антанти [16]. Фактично лише Східна Галичина юридично не втратила свого статусу як територія, що, згідно зі ст. 91 Сен-Жерменського миру і пізнішими документами перебувала під юрисдикцією Антанти, хоч і була окупована польською армією [17]. Можна цілком визнати, що зовнішній фактор відіграв у загарбанні цих українських земель вирішальну роль.

Польща не без підтримки урядів Антанти поспішала анексувати і цю землю, 21 листопада 1919 р. Верховна Рада затвердила “Договір між союзними державами і Польщею щодо Східної Галичини” [14]. Польща одержувала мандат на Східну Галичину на 25 років. 25 грудня на вимогу польського уряду строк мандата взагалі було знято. Але і після цього, на прохання уряду ЗУНР, Рада Ліги Націй у постанові від 23 лютого 1921 р. продовжувала визнавати, що Польща є лише тимчасовий окупант.

Політична еліта ЗУНР, протестуючи далі проти агресивних дій Польщі, все голосніше ставила питання про визнання самостійності Східної Галичини. За дорученнями Є.Петрушевича, Уповноважений уряду для закордонних справ К.Левицький розробив і проєкт Конституції: “Основи державного устрою Галицької Республіки”, що складався з 12 розділів і переходових постанов. Разом мав 42 статті [5]. Він був підписаний Президентом УНРади Є.Петрушевичем і 20 квітня 1921 р. надісланий послу в Лондоні С.Витвицькому для поширення на Заході, а 30 квітня Раді Послів Антанти в Парижі, яка і мала доручення Ліги Націй остаточно вирішити долю Східної Галичини. Жодних слідів про розгляд цього важливого акта міжнародними органами нами не виявлено.

Тим часом Польща всіляко форсувала справу анексії українських земель, 15 лютого 1923 р. польський уряд надіслав ноту Раді Послів Антанти з вимогою прискорити навічне включення українських земель на захід від р.Збруч до складу Польщі [25].

Про підготовку такого акта стало відомо і урядові ЗУНР у Відні, а також членам Закордонної групи УНРади, що там перебувала. Усі усвідомлювали, що треба діяти негайно. 5 і 6 березня на засіданні членів УНРади обговорювалася ситуація, яка склалася. Уряд ЗУНР був підданий гострій критиці за зволікання, що призвело до “прірви, в яку лізе уряд, і в яку, на жаль, втягувався народ”. Члени УНРади надіслали телеграму протесту Раді Послів, в якій заявляли, що українська нація “сама вже вирішила свою долю і домагається шаноби волі українського народу, яка підкреслює об’єднання всіх українських земель” [2, с.66-70].

Заходи уряду ЗУНР не мали бажаних наслідків. 14 березня 1923 р. Рада Послів Антанти розглянула польську ноту від 15 лютого і вирішила справу Східної Галичини на її користь. Українські землі, що були на захід від р.Збруч, включалися до складу Польщі. Миротворці від Антанти, всупереч волі українського народу, незважаючи на його рішучий опір, пішли назустріч польській шляхті і вояччині, погодившись на анексію віковичної української землі Польщею.

15 березня у Відні на засіданні членів УНРади було повідомлено про рішення Ради Послів і про заходи уряду в цей критичний момент. Було зроблено висновок, що "тепер ми прийшли до катастрофи". Особливо гостро виступали С.Вітик, А.Крушельницький, О.Колесса. Вони різко критикували уряд, який напередодні поширював чутки, "ніби Рада Послів вирішила питання про Східну Галичину у нашу користь" [2, с.72]. С.Витвицький, що був послом у Парижі, теж повідомляв: "Ми всі були впевнені, що питання про Східну Галичину стоїть надзвичайно добре" [2, с.73].

21 березня відбувається нове засідання УНРади і головуючий Лев Левицький визнав, що "тепер ми стоїмо перед здійсненим фактом: наш рідний край відданий на поталу наших ворогів. Східну Галичину приєднано до Польщі... Ми перестали існувати як міжнародна одиниця, стали рабами Польщі... Всі наш землі закріпачені" [2, с.70]. Головуючий закликав усіх членів УНРади повернутися в край і "працювати з народом, щоб він витримав тиск і не дав перетворити себе в колонію", "вести роботу в напрямку об'єднання всіх українських земель" [2, с.70]. Отже, курс на соборність далі залишався провідним.

Читаючи протоколи закордонної групи УНРади, складається враження, що під ударом ухвали Ради Послів, її члени розгубилися. Не було єдиної думки, що робити далі. УНРада спромоглася лише на утворення комісії в складі Л.Левицького, Р.Перфецького, Є.Левицького, А.Крушельницького, якій було доручено підготувати ноту протесту Раді Послів Антанти. Завдання було виконане. Ноту протесту від УНРади було складено і надіслано в Париж [1]. У ноті висловлено рішучий протест проти рішення щодо анексії української землі Польщею, доведена незаконність цієї акції з міжнародно-правових засад. Нота завершувалася заявою, що "український народ ніколи не годився та не згодиться на прилучення своїх західних областей в якій-будь формі до Польщі та не перестане в боротьбі, поки весь український народ на цілій своїй території не досягне державної незалежності" [10]. Ноту протесту Лізі Націй і Раді Послів Антанти надіслав і Президент УНРади Є.Петрушевич [4], і багато

інших політичних і громадських організацій як в краї, так і в еміграції. Розгортався могутній рух протесту проти наруги над українським народом. Однак міжнародні організації не реагували на ці протести. Ніхто з них не збирався відмінити ганебне рішення Ради Послів Антанти, бо воно цілком витікало з політики головних країн Антанти щодо України.

Перебуваючи в стані розпуки у зв'язку з поразкою своєї політичної лінії, Є.Петрушевич віддав наказ про "розв'язання і ліквідацію віденського уряду" з 30 квітня 1923 р. [3]. Ось ця дата і може вважатися заключною в існуванні ЗУНР. Є.Петрушевич з невеликою групою своїх прихильників залишив Відень і переїхав до Берліна, продовжуючи далі боротьбу проти окупаційного режиму на західноукраїнській землі, за її свободу, суверенітет і соборність [26]. Помер Є.Петрушевич 29 серпня 1940 р. і похований у Берліні.

Рішення Ради Послів від 14 березня 1923 р. нанесло тяжкого удару по визвольних змаганнях українського народу. Політичні партії, слідом за Закордонною групою УНРади, виступили з різкою критикою дій уряду Є.Петрушевича і фактично виявили йому недовіру, хоч у зверненні від міжпартійної ради від 10 березня 1923 р., підписаному лідерами трьох основних політичних партій, стверджувалося, що "одиноким умандатованим правним представником Східної Галичини є галицький уряд з Президентом УНРади др. Є.Петрушевичем на чолі" [11].

Провідна Українська національно-трудова партія на з'їзді від 21 травня 1923 р. стала на позиції "автономії" Східної Галичини в складі Польщі і відмовилася від ідеалів самостійності та соборності [12]. У доповіді І.Куровця навіть йшлося про те, ніби партія "не мала впливу ані на політичні концепції уряду, ані на його склад, ані на його дипломатичні заходи". Партія і її органи розгорнули широку агітацію за "автономію".

Однак, загальна конференція Закордонної групи УНТП у Відні 12 червня, розглянувши становище у партії у зв'язку з "новим курсом" з'їзду УНТП, засудила цей "курс", оскільки він був відступом від української державницької програми, лояльним до польської держави. "Партія, яка обнімає подавляючу більшість українського населення, біжить в обійми Польщі", ця "переоцінка цінностей відштовхнула від трудової партії всі інші українські партії...". Конференція заявила про своє "різко негативне" ставлення до політичної ухвали з'їзду. Конференція закликала вести боротьбу за "повну незалежність українських земель і їх об'єднання в одній одноцільній Українській Державі".

Рішуче засудив рішення з'їзду і провідний діяч УНТП др. Кость Левицький, який не брав участі в роботі з'їзду. У статті "Не шляхом

роздору”, виявлений нами серед документів ЗУНР в архіві УКУ в Римі [5], аналізуючи політичну ситуацію, що склалася в західноукраїнському суспільстві після постанови Ради Послів Антанти, автор турбувався, щоб ця “боротьба своїх проти своїх” не привела “до паралізування нашої національної ідеології”. Саме тому він закликав політиків “отрястись із зневіри та покинути роз’єднання, визначити мету і вказати шлях боротьби ... та ставати до твердої роботи”. І тут К.Левицький чітко визначає, що “провідною програмою всього українського народу є: соборна Україна”. Підкреслюючи значення цієї ідеї, він пише: “Соборна Україна є тільки одна і єдина, що має з’єднати всі українські землі в одній соборній українській державі”. Це має бути, писав К.Левицький, національне “Вірую”, “нашою народною молитвою”.

Незважаючи на труднощі досягнення цієї мети – суверенної соборної України, К.Левицький був переконаний у неминучій перемозі, при цьому в її основі “має бути віра у власні сили”. І далі він чітко наголошує, що це мають бути галицькі українці разом з братами з Волині, Холмщини, Підляшшя і Полісся, що “ми, західні українці, в першу чергу обов’язані стати на шляху боротьби за визволення західноукраїнських земель з-під Польщі, щоби ці області відтак злучити з Великою Україною в одну Соборну Україну”. При цьому автор не визначав методів перемоги, а “хай добирає собі кожний на своїм становищі, де йому судилося стояти”. Отже, головне, щоб ціллю цієї боротьби була Соборна Україна, а метод – справа кожного патріота, думастся, що подібна позиція не відповідала історичному моменту. Справжній лідер повинен визначити і ясну стратегію і чітку тактику як досягти стратегічних цілей.

К.Левицький рішуче відкидав ідею УНТП “шляхом автономії під Польщею дійти до соборності”.

Ідея соборності, на думку К.Левицького, має об’єднати всіх українців незалежно від їх місця проживання, “без сего не здобудемо нашого визволення”.

Головна управа УНТП 31 травня розглянула політичне становище, яке склалося, і засудила “новий курс” УНТП на “автономію”, який розцінювався як “клич федерації з Польщею”, як результат паніки в колі “трудоників”, “дотеперішніх державників”, які “стали в кількох хвилях лояльними горожанами Польщі, що проповідують боротьбу за щось марне, у що самі не вірять”.

З рішучим осудом політики УНТП виступив офіціоз віденського уряду “Український прапор”, який публікує ряд редакційних статей з критикою рішень травневого з’їзду партії і позиції газети “Діло”, органу партії.

Щодо лівоцентристських сил, а це КПСГ (КПЗУ) та УСДП, що в 1923 р. на III з'їзді перейшла на комуністичні засади, то вони надалі перебували під впливом Комінтерну і КП(б)У і бачили порятунок Західної України в об'єднанні з Радянською Україною, незважаючи на режим, що там панував.

Отже, національно-визвольні змагання українського народу, що так успішно розгорталися на західних землях у буремні роки української революції і завершилися перемогою Листопадової 1918 р. національно-демократичної революції та утворенням суверенної демократичної Західно-Української Народної Республіки, яка в січні 1919 р. об'єдналася з Українською Народною Республікою, не витримали тяжких випробувань.

Аналіз історичних процесів і документальних матеріалів дозволяє зробити висновки, що українська національна державність на західних землях існувала з 19 жовтня 1918 р., коли на цих землях Українською Національною Радою була проголошена Українська держава (з 13 листопада - ЗУНР) і до 30 квітня 1923 р., коли припинив свою діяльність у Відні уряд диктатора ЗУНР.

Ганебну роль у ліквідації української національної державності на західноукраїнських землях відіграла Антанта, яка після Першої світової війни взяла на себе роль миротворця. Саме вона, всупереч міжнародно-правовим нормам і принципам загальнолюдської моралі, відмовила великому українському народові у відродженні Української держави, всіляко підтримавши окупацію і анексію українських земель своїми союзниками.

Відсутність в українській еліті достатнього державотворчого досвіду, невинуватена амбітність її лідерів, орієнтація на зовнішні сили, зокрема, на підтримку Антанти, не дозволила їй уникнути серйозних помилок і прорахунків у вирішенні складних, часом надзвичайно складних, проблем соціальної, військової і зовнішньої політики, що постали перед молодого Українською державою. Усе це разом узятє і зумовило кінець існування Західно-Української Народної Республіки. Історичний досвід Західно-Української Народної Республіки стає корисним надбанням державотворення в сучасній суверенній соборній Україні.

1. Центральний державний архів вищих органів влади України. ф.4440, оп.1, спр.4, арк.44-45.

2. Центральний державний архів громадських об'єднань України, ф.1, оп.20, спр.735.

3. Центральний державний історичний архів України у Львові. ф.359, оп.1, спр.340, арк.251.

4. Архів Українського Католицького університету ім. Святого Климентія папи у Римі. ф.Колекція документів ЗУНР, оп.1, спр.76, нумерована

5. Там само, спр.309, нумерована

6. Там само, спр 327, нумерована
7. Український прапор. 1919. – 8 серп.
8. Там само. – 12 лист.
9. Український прапор. – 1920. – 6 січ.
10. Український прапор. – 1923. – 24 бер.
11. Український прапор. – 1923. – 31 бер.
12. Український прапор. – 1923. – 2 черв.
13. Гордієнко В.І. Українські січові стрільці. – Львів, 1990. – С.35.
14. *Dokuments on British Foreign Policy.* – V. Vol.3. P.854-861.
15. Карпенко О.Ю. Злука ЗУНР і УНР – видатна подія в історії українського народу // *Соборність України: історія і сучасність.* Івано-Франківськ, 1999. – С.6-21.
16. Карпенко О.Ю. Імперіалістична інтервенція на Україні: 1918-1920 рр. – Львів 1964. – С.111-143.
17. Там само. – С.143-193.
18. Карпенко О.Ю. Листопадава 1918 р. національно-демократична революція на західноукраїнських землях // *Укр. іст. журнал.* – 1993. – №1. – С. 16-29.
19. Карпенко О.Ю. Окупація Північної Буковини боярською Румунією і боротьба трудящих мас проти окупаційного режиму // *Укр. іст. журнал.* – 1966. – №10.
20. Карпенко О.Ю. Статус Східної Галичини у міжнародно-правових актах (1918-1923 рр.) // *Вісник Прикарпатського університету. Історія. Вип.І.* – Івано-Франківськ, 1998. – С.73-86.
21. Литвин М.Р., Науменко К.Е. Історія ЗУНР. – Львів, 1993. – С.135-142.
22. Литвин М.Р. Українсько-польська війна 1918-1919 рр. – Львів, 1998. – 469 с.
23. Макарчук С.А. Українська республіка галичан. – Львів, 1997. – С.186.
24. Мельникова И.Н. Как была включена Закарпатская Украина в состав Чехословакии // *Ученые записки Института славяноведения АН СССР.* – 1951. Т.3.; *Нариси історії Закарпаття.* – Ужгород, 1997. – Т.2.
25. *Papers relating to the foreign relations of the United States: 1919. – Washington 1937. – Vol.9. – P.856-857.*
26. *Politische Archiv des Auswartigen Amts. Bonn. R. 30765.*
27. Чапуга С., Любінець І. Скасування акту злуки ЗУНР і УНР // Міжнародна наукова конференція, присвячена 75-річчю Західно-Української Народної Республіки 1-3 листопада, 1993. – С.86-87.

Karpenko O.
CHRONOLOGICAL BOUNDARIES OF ZUNR (WEST-UKRAINIAN
PEOPLE'S REPUBLIC)

The question concerning chronological boundaries of West-Ukrainian People's Republic (ZUNR) existence turned out to be disputable. Some scientists consider October 18, 1918 to be the beginning of its existence (the day when Ukrainian National Council was founded), the others – October 19, when Ukrainian State was proclaimed on Ukrainian lands of Austro-Hungarian Republic, or November 1, when ukrainians took power into their hands in Lviv, or November 13, when sovereign West Ukrainian People's Republic was proclaimed

The author of the article proves that October 19, 1918 is considered to be the beginning of West-Ukrainian State. There is no one opinion concerning its end. According to historical documents it dates back to April 30, 1923.